

Voksnes muligheter til videregående opplæring

Gunhild Oland Santos-Nedrelid og Linda Skjold Oksnes

FAGFORBUNDET

www.fagforbundet.no

Voksnes muligheter til videregående opplæring

Gunhild Oland Santos-Nedrelid og Linda Skjold Oksnes

Juni 2013

Innhold

1.	Innledning	4
2.	Gjennomføring av rapporten	6
3.	Voksne i videregående opplæring	9
4.	Fire nøkkelforklaringer	14
	Faktor 1: Dårlig økonomi	14
	Faktor 2: Tilpasset opplæring	18
	Faktor 3: Mangel på informasjon	23
	Faktor 4: Ikke rett til videregående opplæring	26
5.	Konklusjon: Hva kan gjøres?	28
6.	Litteratur	31

Forord

«Lik rett til livslang læring er et grunnprinsipp i LOs utdannings- og kompetansepolitikk, og av avgjørende betydning for å sikre fortsatt høy sysselsetting og lav ledighet.» Formuleringen ble vedtatt i LOs handlingsprogram for 2013-2017. Hørt det før? Ja, helt sikkert, men dette er ikke mindre viktig av den grunn, og utsagnet er slett ingen floskel, men en stadfesting av at vi fortsatt har et viktig arbeid framfor oss mot målet om livslang læring for alle.

I den foreliggende rapporten kommer det tydelig fram at muligheten til livslang læring ikke er en realitet for alle. Dette kan ha alvorlige konsekvenser for den enkelte ved at muligheten til arbeid, videre utdanning og aktiv samfunnsdeltakelse svekkes.

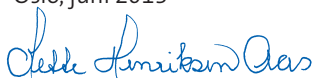
Fagforbundet arbeider for å fremme voksnes mulighet til læring i og utenfor arbeid. Rapporten undersøker voksnes muligheter til videregående opplæring. Datagrunnlaget er basert på en spørreundersøkelse sendt ut til et utvalg av Fagforbundets medlemmer, intervjuer med voksne, som enten ikke har eller har tatt videregående opplæring i voksen alder, og fagfolk som er sentrale i arbeidet med videregående opplæring.

Ved å undersøke nærmere hva som fremmer og hva som hemmer slik læring, får Fagforbundet kunnskap som vi kan bruke i arbeidet for å få på plass gode og effektive tiltak for nettopp å fremme livslang læring.

Rapporten er skrevet av Gunhild Oland Santos-Nedrelid, journalist og statsviter, og Linda Skjold Oksnes, rådgiver i samfunnsøkonomisk enhet i Fagforbundet. Kristine Hansen, rådgiver i sektorpolitisk enhet i Fagforbundet, har bidratt med faglige innspill i prosessen.

Fagforbundet ønsker å takke alle de som har bidratt i arbeidet med rapporten; medlemmene som har svart på spørreundersøkelsen, fagfolkene som er intervjuet og andre som har delt sine erfaringer med videregående opplæring. Deres bidrag har vært av uvurderlig betydning.

Oslo, juni 2013

Mette Henrikses Aas

1. Innledning

Videregående opplæring legger grunnlaget for videre læring og er viktig for tilknytning til arbeidslivet. Voksne får ikke bare opparbeidet ny kompetanse, men også anerkjennelse for verdifulle erfaringer fra arbeidslivet. Denne rapporten ser på voksnes muligheter til videregående opplæring.

For å styrke voksnes vilkår for læring gjennom utdanning og i arbeidslivet vedtok Stortinget Kompetansereformen i 1999. Stortinget la under behandlingen av stortingsmeldingen om reformen (St.meld.nr. 42 (1997–98)) «avgjørende vekt på at et nasjonalt kompetanseløft for voksne med lav utdanning var nødvendig for å sette Norge i stand til å møte de utfordringer som framtidens kompetansesamfunn ville kreve». Lovfesting av voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring er et sentralt element i reformen.

Selv om opplæringsloven siden 2000 har hatt gitt voksne rett til videregående opplæring er det svært få voksne som benytter denne retten. Til tross for intensjonen i Kompetansereformen har voksnes deltakelse i videregående opplæring ikke økt etter innføringen av reformen. Tall fra Vox¹ viser at deltakelsen snarere har gått ned de siste årene. Omtrent én av fire voksne i Norge er i dag uten videregående opplæring.

Ikke alle ønsker eller har behov for å ta videregående opplæring. Likevel tyder mye på at mange ønsker å ta videregående opplæring om det legges til rette for det. Både funn fra spørreundersøkelsen i denne rapporten og tidligere studier underbygger dette.

Formålet med rapporten er:

- Å kartlegge hvilke muligheter voksne har til å gjennomføre videregående opplæring
- Å drøfte ulike forklaringer for hvorfor ikke flere voksne tar videregående opplæring
- Å skissere potensielle tiltak som kan gjennomføres for å gjøre det enklere for voksne å ta videregående opplæring

Etter denne innledningen følger en bakgrunnsdel der det blant annet vises til hvordan rapporten er gjennomført og hvilke metoder som er benyttet.

1 Vox er et nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk.

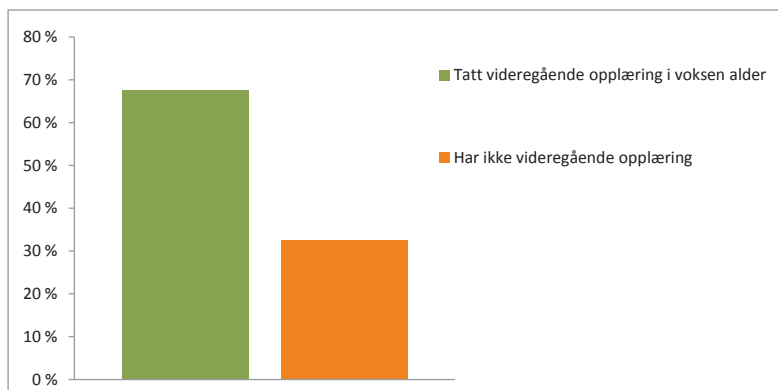
Deretter trekkes det i analysedelen ut fire hovedpunkter som forklarer hvorfor ikke flere voksne fullfører videregående opplæring. Til slutt følger en konklusjon som kort både oppsummerer resultatene og drøfter potensielle tiltak for å øke andelen voksne som tar videregående opplæring.

2. Gjennomføring av rapporten

Denne rapportens primærkilder er spørreundersøkelse og intervjuer. Formålet med den første kilden, spørreundersøkelsen, er å kartlegge hva voksne opplever som barrierer for å ta videregående opplæring, samt erfaringer voksne som har tatt videregående opplæring i voksen alder har gjort seg. Målgruppa for spørreundersøkelsen er voksne som enten ikke har fullført videregående opplæring, eller voksne som har tatt videregående opplæring i voksen alder. Gjennom medlemsregisteret til Fagforbundet ble en standardisert spørreundersøkelse sendt ut til et utvalg, og ble besvart av 580 personer i målgruppa.

Figur 1 viser respondentene fordelt på de som ikke har tatt videregående opplæring og de som har tatt videregående opplæring i voksen alder. Som figuren viser har 67 prosent av respondentene tatt videregående opplæring i voksen alder, mens 33 prosent ikke har fullført videregående opplæring.

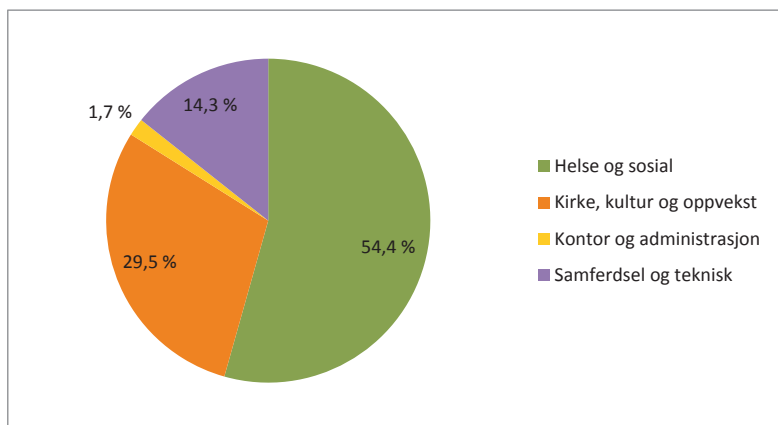
Figur 1: Respondentene fordelt på de som ikke har tatt videregående opplæring og de som har tatt videregående opplæring i voksen alder.

Figur 2 viser hvilken sektor respondentene jobber i. Over halvparten av respondentene arbeider innen «helse og sosial». Videre arbeider 30 prosent innen «kirke, kultur og oppvekst», og 15 prosent innen «samferdsel og teknisk». I underkant av to prosent av respondentene arbeider innen «kontor og administrasjon».

Andelen som har tatt videregående opplæring i voksen alder varierer mellom sektorene. Den største andelen er innen «helse og sosial» der så mange som 75 prosent av respondentene har tatt videregående opplæring i voksen alder. Innen «samferdsel og teknisk» har nesten halvparten av respondentene tatt videregående opplæring i voksen alder, mens andelen innen «kirke, kultur og oppvekst» og «kontor og administrasjon» 60 prosent for begge.

Figur 2: Respondentene fordelt etter hvilken sektor de jobber innenfor.

Som nevnt innledningsvis, er denne rapporten også basert på kvalitative intervjuer. Intervjuene har vært et viktig supplement til spørreundersøkelsen².

I perioden juni til september 2012 ble Oslo Voksenopplæring Servicesenter³, Institutt for arbeidsliv- og velferdsforskning (Fafo)⁴, Riksrevisjonen⁵, Vox⁶ og Utdanningsdirektoratet⁷ intervjuet. Kunnskapsdepartementet⁸ har bidratt med bakgrunnsinformasjon om temaet. Personene vi intervjuet ble valgt ut på bakgrunn av å være sentrale i arbeidet med videregående opplæring og

2 En slik kombinasjon av ulike metoder og datakilder gunstig for for konklusjonen som rapporten gir, ettersom slik kombinasjon øker rapportens validitet (Andersen, 2006: 283; Yin 2003: 83-108).

3 Intervju med leder Torill Brandser og avdelingsleder Nili Deloya ved Oslo VO Servicesenter, 26. juni 2012.

4 Intervju med seniorforsker Anna hagen Tønder ved Fafo, 3. juli 2012.

5 Intervju med ekspedisjonssjef Helge Strand Østtveiten og rådgiver Kjell Ivar Sandvik, 9. august 2012.

6 Intervju med seniorrådgiver Camilla Alfsen, 27. august 2012.

7 Intervju med seniorrådgiver Åge Hanssen ved Utdanningsdirektoratet, 6. september 2012.

8 Møte med seniorrådgivere Kristin Evensen og Ann Kristin Nilsen ved Kunnskapsdepartementet, 11. juli 2012.

oppfølgingen av kompetansereformen, enten gjennom forskning, i byråkratiet eller som forvalter av regelverket knyttet til voksenopplæring. Riksrevisjonen ble intervjuet fordi revisjonen i 2008 gjorde en evaluering av myndighetenes oppfølging av voksnes rett til videregående opplæring (Riksrevisjonen 2008). En del av svakhetene Riksrevisjonen avdekket i undersøkelsen fra 2008 er fulgt opp og de anser nå saken som avsluttet (Riksrevisjonen 2011).

I tillegg er seks voksne⁹ intervjuet, som enten har tatt, eller som gjennomfører, videregående opplæring, eller som har forsøkt eller ønsket å gjennomføre videregående opplæring. Intervjuene med disse voksne har vært viktige for å få egne beskrivelser fra selve målgruppa for undersøkelsen.

⁹ Intervju med respondent 1 (19. juli 2012), respondent 2 (22. juli 2012), respondent 3 (1. august 2012), respondent 4 (21. august 2012), respondent 5 (21. august 2012) og respondent 6 (31. oktober 2012). Av hensyn til sensitive personopplysninger, har vi valgt å la respondentene være anonyme.

3. Voksne i videregående opplæring

Da Stortingsmelding nr. 42 (1997–98) Kompetansereformen ble lagt på bordet i 1998 viste det seg at svært mange voksne manglet, men ønsket, opplæring i grunnskole og videregående skole som basis for videre læring. Stortinget la under behandlingen av stortingsmeldingen «avgjørende vekt på at et nasjonalt kompetanseløft for voksne med lav utdanning var nødvendig for å sette Norge i stand til å møte de utfordringer som framtidens kompetanse-samfunn ville kreve».

Voksne fikk rett til videregående opplæring i 2000 og grunnskole i 2002. Intensjonen bak å lovfeste opplæringsrettigheter var således klar: Å få flere voksne til å ta grunnopplæring. Seks år senere, i 2008, påpekte imidlertid Riksrevisjonen at voksnes deltakelse i videregående opplæring ikke hadde økt, tross formelle rettigheter (Riksrevisjonen, 2008). Tall fra Vox viser at deltakelsen snarere har gått ned de seinere årene. Fortsatt er så mange som 23 prosent¹⁰ av befolkningen over 25 år er uten godkjent videregående utdanning i Norge.

Opplæringslova, § 4A-3: Voksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men som ikke har fullført videregående opplæring, har etter søknad rett til opplæring. Retten gjelder voksne fra og med det året de fyller 25 år. Opplæringa for voksne skal tilpasses behovet til den enkelte.

Opplæringa i offentlig videregående skole eller i lærebedrift er gratis.

Manglende kartlegging

Riksrevisjonen (2008) påpekte i sin gjennomgang av myndighetenes oppfølging av voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring at myndighetene i det hele tatt vet for lite om voksne faktisk får innfridd retten til tilpasset opplæring. Fordi få kommuner har kartlagt behovet for videregående opplæring, vet vi også lite om hvor mange voksne i de ulike kommunene som

¹⁰ Tallet er basert på tall fra SSB og inkluderer kun de som er registrert med grunnskole som høyeste utdanningsnivå. Ytterligere 6 prosent er registrert med uoppgitt eller ingen fullført utdanning.

ville benyttet retten til videregående opplæring om de var klar over sine rettigheter og om forholdene lå til rette for å studere.

Antall voksne som søker videregående opplæring er en lite egnet indikator på etterspørselen etter videregående opplæring. Både Riksrevisjonen og Vox har påpekt at få voksne faktisk kjenner til retten til videregående opplæring (Riksrevisjonen, 2008; Engesbak m.fl., 2003). Det er særlig de gruppene som har mest behov for opplæring som i størst grad mangler slik kunnskap. Det er derfor rimelig å anta at mange voksne ikke søker fordi de ikke kjenner til retten og de tilbud om videregående opplæring som finnes.

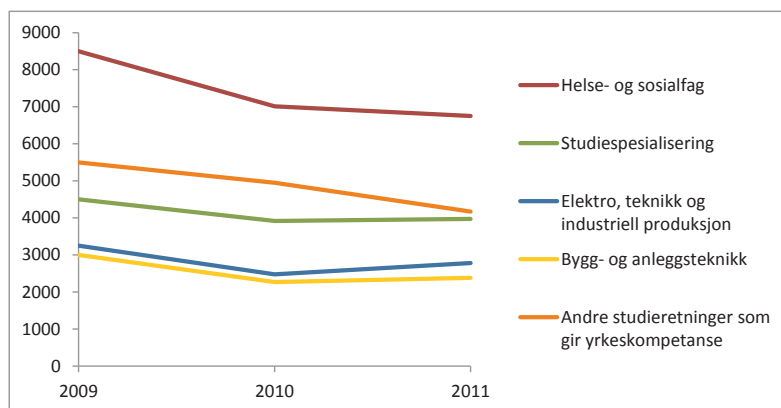
Når det gjelder andre årsaksforklaringer påpekte Stortingsmelding nr. 16 (2006–2007) at mangel på gode opplæringstilbud som er tilpasset de voksnes behov og livssituasjon kan forklare hvorfor ikke flere tar videregående utdanning i voksen alder¹¹. Vox (2008) konkluderer blant annet med at inntektssikring i utdanningsperioden og tilrettelegging for deltakelse er viktige forutsetninger for å kunne gjennomgå opplæringstiltak. Disse årsaksforklaringene kommer rapporten nærmere inn på seinere.

Nedgang i voksnes deltakelse

Figur 3 viser utviklingen i voksnes deltakelse i videregående opplæring de siste årene delt inn etter studieretning. Som figuren viser sank antallet voksne deltakere i videregående opplæring med 18 prosent fra 2009–2011. Nedgangen var størst innen yrkesfag. Deltakelsen på helse- og sosialfag sank med 21 prosent, mens deltakelsen i fag som gir annen yrkeskompetanse har gått ned 23 prosent siden 2009. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) viser at antallet voksne personer i befolkningen uten videregående opplæring har sunket med 1,3 prosent.

11. Mulighetene voksne har til å ta videregående opplæring og voksnes utdanningssituasjon har vært drøftet i flere stortingsmeldinger de siste årene, deriblant St.meld.nr. 30 (2003–2004), St.meld. nr. 16 (2006–2007), St.meld. nr. 44 (2008–2009) og St.meld. nr. 13 (2011–2012). En del rapporter og studier omhandler også voksenopplæringen, deriblant Riksrevisjonen (2008), Vox (2006a; 2006b; 2007a; 2007b; 2008; 2012a; 2012b), Engesbak m.fl. (2003), Engesbak og Stubbe (2004), Haugerud m.fl. (2004), Hagen og Skule (2001; 2008), Høst (2003; 2010).

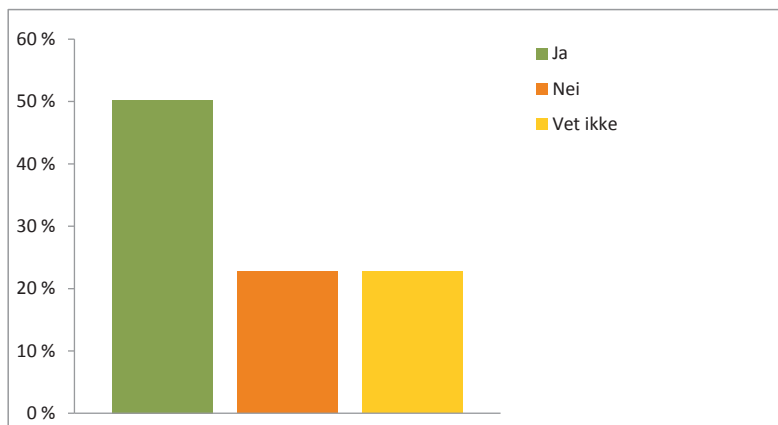
Figur 3: Antall voksne deltakere i videregående opplæring delt inn etter studieretning.
Kilde: Vox.

Videregående opplæring deles inn i yrkesfaglig og studieforberedende opplæring. Studieforberedende opplæring fører fram til studiekompetanse, og tar normalt 3 år. Yrkesfaglig opplæring kan oppnås på to måter: Gjennom læreløpet, to år på skole og to år i lære, eller gjennom praksiskandidatordningen. Godkjenning av realkompetanse gjør at mange voksne kan fullføre opplæringa på kortere tid enn normalt. Praksiskandidatordningen er rettet mot voksne og gir muligheten til å avlegge fagprøve på grunnlag av praksis i faget.

Denne rapporten gir klare indikasjoner på at svært mange voksne som ønsker å gjennomføre videregående, ikke gjør det. Halvparten av respondentene som ikke har videregående opplæring svarte i spørreundersøkelsen at de ønsket videregående opplæring, slik figur 4 viser. Dette bekrefter tidligere funn. I en spørreundersøkelse utført av Vox oppgav rundt halvparten at de er interessert i å ta mer formell utdanning (Vox 2008).

Figur 4: Ønske om videregående opplæring blant respondentene som ikke har tatt videregående opplæring.

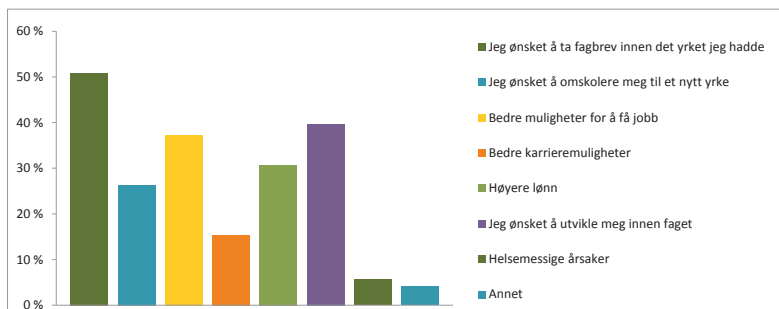

En forklaring for hvorfor ikke flere tar videregående opplæring, er at ikke alle voksne ønsker mer skolegang. Dette poenget er viktig: Mange uten videregående opplæring er fornøyde med sin livs – og arbeidssituasjon. De ønsker seg andre veier for faglig utvikling.

For mange er videregående opplæring kun en av flere måter å tilegne seg økt kompetanse på. Arbeidserfaring og deltakelse på kurs, seminarer og annen uformell opplæring kan fremstå som viktigere. Denne rapporten fokuserer imidlertid på gruppa voksne som ønsker å ta videregående opplæring, og årsakene til at de ikke gjøre det.

Spørreundersøkelsen viser at den viktigste motivasjonen for å ta videregående opplæring blant respondentene var å oppnå fagbrev og få økt kompetanse innen det fagområdet de allerede jobber innenfor. Som figur 5 viser, oppgav over 50 prosent av respondentene at de ønsket fagbrev innen sitt yrke, og omtrent 40 prosent oppgav at de ønsket å utvikle seg innen eget fagfelt.

Figur 5: Motivasjonen for å ta videregående opplæring.

4. Fire nøkkelforklaringer

Basert på resultatene fra spørreundersøkelsen og intervjuene med fagpersoner, samt voksne som enten ønsker eller har tatt videregående opplæring i voksen alder, peker denne rapporten ut fire nøkkelforklaringer for hva som hindrer voksne fra å ta videregående opplæring:

- Dårlig økonomi
- Mangel på opplæring tilpasset livs- og arbeidssituasjon
- Mangel på informasjon om rett og tilbud om videregående opplæring
- Ikke rett til videregående opplæring

Faktor 1: Dårlig økonomi

Økonomi stakk seg tidlig ut i denne undersøkelsen som en av de viktigste barrierene mot deltakelse i videregående opplæring blant voksne. Voksne har rett til tilbud om gratis videregående opplæring gjennom fylkeskommunen. Utfordringen for mange voksne er finansiering av livsopphold under utdanning. Denne delen av rapporten drøfter på hvilken måte økonomi er en barriere for mange som ønsker å begynne på videregående opplæring.

Rett til permisjon og utdanningsstøtte

Arbeidstakere har ifølge arbeidsmiljøloven rett til utdanningspermisjon på inntil tre år. Arbeidsgiver har imidlertid ikke plikt til å betale lønn under utdanningspermisjon. Midler til livsopphold under opplæring er hovedsakelig basert på finansiering fra Statens lånekasse for utdanning. Støttebeløpet fra Lånekassen kompenserer imidlertid ikke for det som i de fleste tilfeller er et betydelig inntektsbortfall under opplæringa.

Arbeidsmiljøloven, § 12-11. Utdanningspermisjon

Arbeidstaker som har vært i arbeidslivet i minst tre år og som har vært ansatt hos arbeidsgiveren de siste to år, har rett til hel eller delvis permisjon i inntil tre år for å delta i organiserte utdanningstilbud. Utdanning ut over grunnskole eller videregående opplæringsnivå må være yrkesrelatert for å gi rett til permisjon. Yrkesrelatert utdanning omfatter alle typer arbeidsmarkedsrelevant etter- og videreutdanning.

Ifølge Lånekassen vil en voksen som tar videregående opplæring ha rett på samme støtte som en student ved høyskole eller universitet. Eksempelvis vil en voksen som tar utdanning på heltid, og som har samboer/ektefelle og ett barn, motta støtte tilsvarende 94 400¹² – 109 300 i året, avhengig av samboers/ektefelles inntekt i perioden. Det utgjør omtrent 9440 til 10 930 i måneden i de ti månedene støtten utbetales. Beløpet skal dekke livsopphold pluss eventuelt studiemateriell.

For voksne som allerede er i arbeid, og som dermed har en arbeidsinntekt, er det vanskelig å greie seg på denne støtten. Også for arbeidsledige, som mister retten på dagpenger, vil deltakelse i videregående opplæring med støtte fra Lånekassen medføre nedgang i inntekt.

Det er en betydelig gruppe som ikke tar opp lån, men som tar opplæringa ved siden av arbeid. I en undersøkelse blant voksne i videregående opplæring fra 2003 ble arbeidsinntekt oppgitt som den viktigste finansieringskilden, mens kun et fåtall oppgav at de hadde tatt opp studielån for å finansiere livsopphold under opplæring (Engesbak og Stubbe 2004). Undersøkelser i denne og andre rapporter viser at det er krevende å skulle kombinere opplæring med full jobb. Et opplæringstilbud tilpasset den voksnes arbeidssituasjon og tilrettelegging fra arbeidsgivers side er derfor viktig. Tilpasset opplæring henger nøye sammen med økonomi og vil bli diskutert seinere.

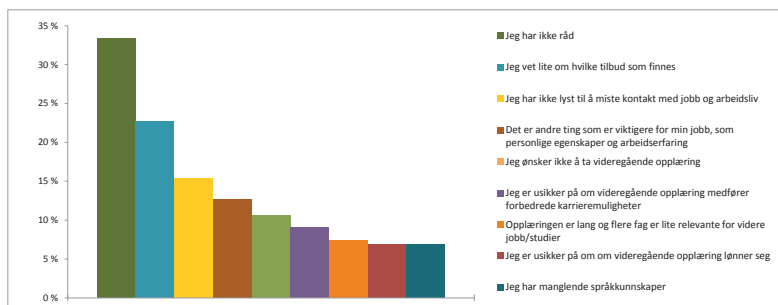
«Jeg har ikke råd» mest utbredt

At frykten for dårlig økonomi hindrer mange voksne i å ta videregående opplæring, kom klart til uttrykk i spørreundersøkelsen. På spørsmål om hva som skyldes at man ikke tar videregående opplæring, var det utvilsomt svaralternativet «jeg har ikke råd» som fikk flest treff. Dette funnet illustreres tydelig i figur 4. Som figuren viser oppgav over en tredel av respondentene «økonomi» som årsak til at de ikke har tatt videregående opplæring. Det er over 30 prosent mer enn responsraten for det nest mest besvarte alternativet. At respondenten oppgir «jeg har ikke råd» som en barriere kan både bety at respondenten mener at deltakelse i videregående opplæring innebærer en nedgang i inntekt, men også at de tilbudene som er aktuelle har en for høy studieavgift.

Funnene i spørreundersøkelsen samsvarer funn fra tidligere undersøkelser. Blant annet i en undersøkelse fra Vox (2008) oppgav et klart flertall at for å komme i gang og gjennomføre en utdanning var det viktig at utdannelsen ikke medfører en betydelig nedgang i inntekt.

12 Støtten utenom forsørgertillegg ble økt fra 92 500 kroner til 94 400 i statsbudsjettet for 2013.

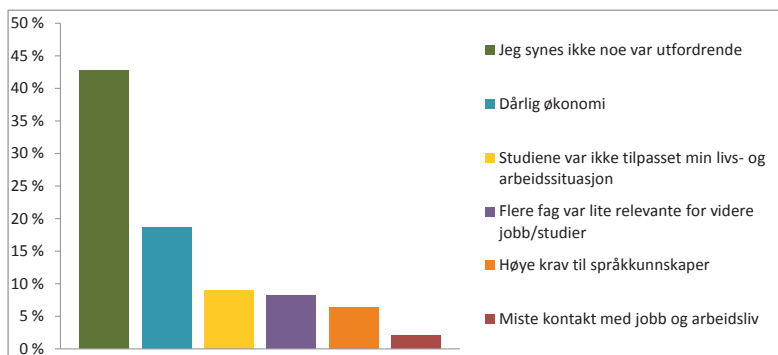
Figur 6: Årsaker til at respondentene ikke har tatt videregående opplæring.

Også blant de som har tatt videregående opplæring i voksen alder, blir økonomi trukket frem som en klar utfordring. På spørsmål om det var noe som var utfordrende ved å ta videregående opplæring var «jeg synes ikke noe var utfordrende» det mest utbredte svaralternativet. En grunn til dette kan være at enkelte som har tatt videregående opplæring har hatt mulighet til å kombinere studie og lønnsarbeid og dermed ikke oppfatter dårlig økonomi som spesielt utfordrende. Blant respondentene som opplevde situasjonen som krevende, var det imidlertid flest som oppgav «dårlig økonomi» som årsak.

Figur 7 viser hva respondentene som har tatt videregående opplæring i voksen alder eventuelt synes er utfordrende. Som figuren viser oppgir nesten 20 prosent av respondentene «dårlig økonomi» som en utfordring.

Figur 7: Hva respondentene som har tatt videregående opplæring i voksen alder synes er utfordrende.

Forsørgeransvar spiller stor rolle

En viktig årsak til at økonomi er viktigere for voksne enn for unge er at voksne står overfor større forpliktelser; eksempelvis nedbetaling av lån og familie- og forsørgeransvar. Dette ble tydelig gjennom de kvalitative intervjuene med voksne som ønsket å ta videregående, eller som var under videregående opplæring.

Selv om voksne i videregående opplæring mottar samme støtte til livsoppbygg som studenter på høyere utdanning er de ikke likestilt når det gjelder tilgang på studentbolig, barnehage og andre velferdstjenester. Ifølge respondentene med familie uten tilgang på studentbolig er det krevende å dekke boutgifter med støtten fra Lånekassen. De mener det er helt nødvendig å arbeide ved siden av studiene for å greie seg økonomisk, men hvor mye de kan jobbe begrenses av forsørgeransvaret og samvær med barna.

Gjennom intervjuene ble det tydelig at de som opplever økonomi som en stor barriere, er de som ikke får videregående opplæring dekket gjennom fagforeninger, arbeidsliv eller på en annen måte. Gruppen som eksempelvis tar videregående gjennom arbeidslivet får ofte samme lønn, eller noe redusert lønn opplæringsperioden.

Flere bekreftet i intervjuet at det å beholde sin arbeidsinntekt gjennom studieforløpet var avgjørende for at å kunne ta videregående opplæring. For mange var det uaktuelt å ta opp lån så sent i yrkeskarrieren.

Usikre på fremtidsmuligheter

Gjennom intervjuene ble det tydelig at flere voksne er usikre på om videregående opplæring faktisk vil gi bedre fremtidsmuligheter. Av de som ble intervjuet var det hovedsaklig de som tar, eller som har tatt studieforberedende, som gav uttrykk for en slik usikkerhet. De uttrykte skepsis mot å ta opp lån fra Lånekassen, ettersom de risikerte, hvis de ikke fullførte, å sitte igjen med lån, men ingen utdanning som gir bedre jobbmuligheter.

I spørsmålet om økonomi er det hensiktsmessig å skille mellom de som utdanner seg innen et nytt fagområde, og de som går videre innen eget fagområde. For de som tar utdanning innen eget fagområdet legges det innenfor

enkelte sektorer og fylker til rette for at de som ønsker å ta fagbrev kan kombinere jobb og opplæring¹³.

Faktor 2: Tilpasset opplæring

Voksne er en sammensatt gruppe med ulike behov, interesser, erfaringer og arbeids- og livssituasjon. Når man legger til rette for at voksne skal kunne ta videregående opplæring må man ta høyde for disse forskjellene i undervisningsopplegget. Et generelt viktig poeng som kom frem gjennom intervjuene er at det er viktig for voksne at opplæringa gir lønnsmessiguttelling og oppleves som relevant. Camilla Alfson fra Vox peker på at det kan være krevende å gå inn i en opplæringssituasjon: «Voksne har ikke tid å kaste bort og krever å få mer ut av den tiden de bruker på opplæring». Som diskutert i forrige del, er det avgjørende for mange voksne at deltakelse i videregående opplæring ikke medfører betydelig nedgang i inntekt. For å kunne opprettholde arbeidsinntekt under opplæringa, er det derfor viktig for mange å kunne kombinere jobb og opplæring.

Denne delen ser nærmere på hvilken betydning en mer tilpasset opplæring har for voksnes mulighet til å ta videregående opplæring. Med tilpasset opplæring inngår både hensyn til livs- og arbeidssituasjon og hva den enkelte trenger av kompetanse for å kunne ta fagbrev/svennebrev og/eller for å få godkjent studiekompetanse.

Tilpasset livs- og arbeidssituasjon

Voksne har rett til opplæring tilpasset sin livs- og arbeidssituasjon. Fylkeskommunene synes generelt å være bevisst behovet for et opplæringstilbud som lar seg kombinere med jobb, og tilbyr ofte ettermiddags-/kveldskurs og nettbaserte løsninger (Haugerud m.fl. 2005). Hvilket opplegg som tilbys varierer imidlertid fra kommune til kommune. Videre avhenger mulighetene for å kombinere jobb og videregående opplæring av hvor lenge den enkelte må studere, og hvorvidt arbeidsplassen legger til rette for at de ansatte kan ta utdanning.

Rapportens undersøkelser peker tydelig i retning av at videregående opplæring som er tilpasset livssituasjon og arbeidssituasjon er viktig. Voksne som vurderer, tar, eller har tatt videregående, ønsker at dette skjer i regi av eller i

13 Blant annet satte Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet høsten 2011 i gang et prosjekt for utvikling av modeller for opplæring i tilknytning til arbeidsplassen. Forsøket gjelder ufaglærte innenfor helse-, barne- og ungdomsarbeiderfagene. Følgende fem fylkeskommuner deltar i prosjektet: Hedmark, Vestfold, Nord-Trøndelag, Hordaland og Rogaland.

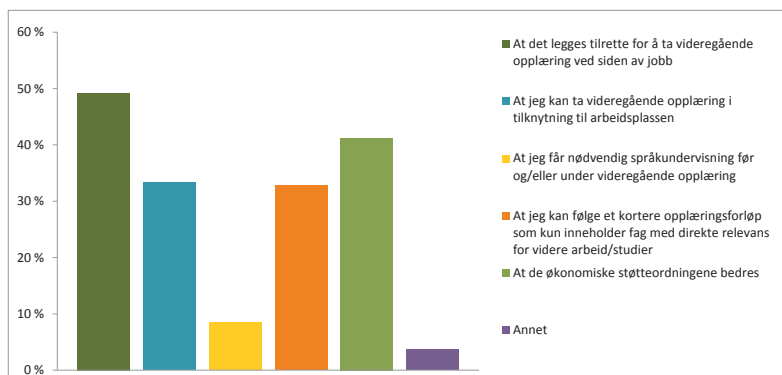
samarbeid med arbeidsgiver. På undersøkelsens spørsmål om «hvordan gjøre det enklere å ta videregående opplæring i voksen alder» var to av mest utbredte svarene «at det legges tilrette for å ta videregående opplæring ved siden av jobb» og «at man kan ta videregående opplæring i tilknytning til arbeidsplassen».

Figur 8 viser hva de som ikke har tatt videregående opplæring svarte på dette spørsmålet. Halvparten av respondentene ser det som avgjørende at det tilrettelegges for å kunne studere ved siden av jobb. Dessuten oppgir 33 prosent at opplæring i tilknytning til arbeidsplassen som viktig for at de skal kunne ta videregående opplæring.

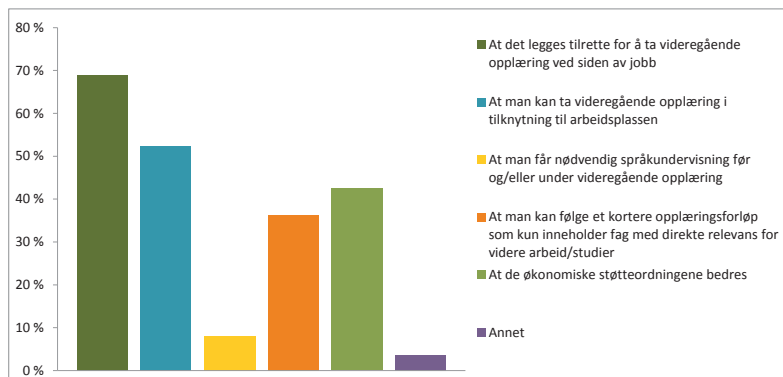
Når det gjelder spørsmålet om hva som er årsaken til at respondenten ikke har tatt videregående opplæring, oppgir 15 prosent at de ikke ønsker å miste kontakt med jobb. Det er den vanligste oppgitte årsaken etter «økonomi» og «manglende informasjon» (se figur 6).

Figur 9 viser hva de som har tatt videregående opplæring mener vil gjøre det enklere for voksne å ta videregående opplæring. Som figuren viser oppgir et klart flertall, 69 prosent av respondentene, at «tilrettelegging» er viktig for å kunne ta utdannelsen ved siden av jobb. Over halvparten, 52 prosent, mener også at «opplæring i tilknytning til arbeidsplassen» vil gjøre det enklere for voksne å ta videregående opplæring.

Figur 8: Hva respondentene som ikke har tatt videregående opplæring mener vil gjøre det enklere å ta videregående opplæring.

Figur 9: Hva respondentene som har tatt videregående opplæring mener vil gjøre det enklere å ta videregående opplæring.

Samtaler både med voksne som ønsker, eller som har gjennomført videregående opplæring, bekrefter at støtte fra arbeidsgiver har spilt en viktig rolle i valget om å ta utdanning i voksen alder. Flere av de som ble intervjuet understreket at det kan være krevende å kombinere full jobb med studier. De mente det er avgjørende at arbeidsplassen legger til rette for å ta utdanning, blant annet ved at opplæringa skjer i tilknytning til arbeidsplassen. Det siste er aktuelt der opplæringa ender i arbeidsrelevant fagbrev/svennebrev. Uttalelsene bekrefter et faktum som er påpekt i flere undersøkelser: At mangel på tid er en betydelig hindring for voksne til å delta i opplæring (Hagen og Skule 2008).

At opplæring tilpasset arbeidssituasjonen er viktig, er i samsvar med funn fra andre studier. En spørreundersøkelse utført av Senter for omsorgsforskning Sør, på oppdrag fra Helsedirektoratet, fant at 67 prosent av respondentene som ønsket å ta videregående opplæring ville foretrukket å ta opplæring i tilknytning til arbeidsplassen (Bakken m.fl. 2012). Tilsvarende poeng kom frem i en spørreundersøkelse utført av Vox. I denne undersøkelsen ble tilrettelegging på arbeidsplassen oppgitt sammen med økonomi som viktigste faktorer for å ta utdanning (Vox 2008).

Disse funnene fikk også støtte fra forsker Anna Hagen Tønder ved Fafo i intervju. Tønder viste blant annet til undersøkelser¹⁴ gjort blant stuepiker, helsearbeidere og i byggebransjen som tydet på at sjansen for at voksne skal ta videregående øker betraktelig hvis opplæringa skjer i løpet av arbeidstiden,

¹⁴ Hagen og Skule (2001).

blant kollegaer, og helst på arbeidsplassen. Tønder pekte i intervjuet på at tilpasset opplæring ikke bare er viktig av praktiske årsaker, som tilgjengelighet, men også fordi opplæring som skjer sammen med andre kolleger bidrar til økt motivasjon.

I denne rapportens undersøkelse oppgir likevel bare 9 prosent «mangelende tilpasning til arbeidssituasjon» som en utfordring på spørsmålet om noe er utfordrende ved å ta videregående opplæring i voksen alder. Et flertall svarte at de ikke synes noe var utfordrende. En mulig forklaring på at så mange av respondentene i undersøkelsen ikke opplevde særlige utfordringer ved å ta videregående opplæring, kan være at mange av disse fikk mulighet til nettopp å ta opplæringa i tilknytning til jobben, eller at jobben har tilrettelagt for opplæring. Det er også rimelig å anta at mange av de som har tatt videregående opplæring var svært motivert og innstilt på å gjennomføre utdanningen.

Nettstudier

Nettstudier er en vanlig måte å tilrettelegge for at voksne skal kunne kombinere arbeid og utdanning. Studier gjennom internett stiller imidlertid store krav til egeninnsats. En utfordring for mange er at de gjennom nettstudier mister det sosiale aspektet ved opplæringa. Det betyr mye å bli kjent, og kunne utveksle erfaringer, med andre i samme situasjon. Høst (2003) spekulerer i om årsaken til selvstudier og nettbaserte løsninger er utbredt skyldes at det er en billigere måte å tilpasse opplæring etter elevenes behov.

To nye forsøk

Regjeringen har nylig satt i gang to nye forsøk for å gjøre det enklere for voksne å ta videregående opplæring uten at elevene rammes av betydelig nedgang i inntekt.

Forsøket *Videregående opplæring på arbeidsplassen (Vopa)* gir ufaglærte i barnehage- og omsorgssektoren muligheten til å ta opplæring i tilknytning til arbeidsplassen. Prosjektet er satt i gang i Hedmark, Hordaland, Nord-Trøndelag, Rogaland og Vestfold. Ved å tilrettelegge for opplæring i regi av arbeidsplassen vil livsopphold under utdanning finansieres ved ordinær lønn. Mer informasjon om prosjektet finnes på

www.fabgrevpajobb.no

Det andre prosjektforsøket går ut på å tilby videregående opplæring til arbeidssøkere. Registrerte arbeidssøkere som ikke har fullført videregående opplæring kan begynne opplæringa i ledighetsperioden. Livsopphold dekkes av overføringene til arbeidsledige fra NAV. Forsøket prøves ut i Finnmark, Oppland, Oslo og Sogn og Fjordane.

Alder og arbeidserfaring teller

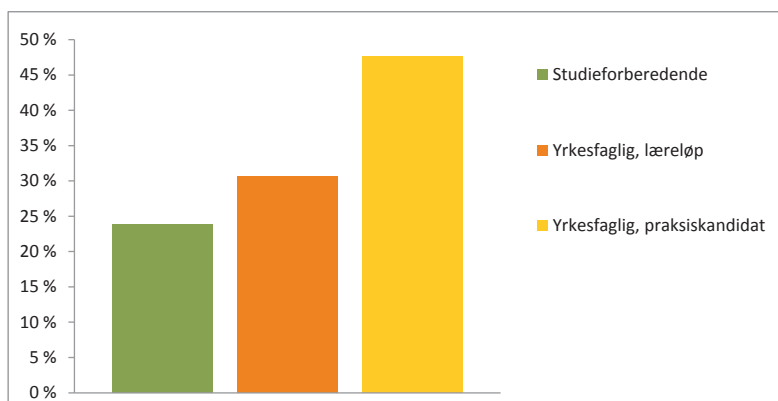
Gjennom erfaringer fra arbeidsliv og andre områder har voksne opparbeidet seg kompetanse som ofte tilsvarer det som oppnås ved formell opplæring. Ifølge Stortingsmelding nr. 13 (2011-2012:58) er et viktig prinsipp innenfor voksenopplæringa at ingen skal måtte ta mer opplæring enn de har behov for.

Det finnes hovedsakelig to tilbud til voksne om å ta et avkortet studieforløp: 23/5-regelen og realkompetansevurdering. 23/5-regelen innebærer at studenter som ønsker studieforberedende opplæring tar seks bestemte fag for å oppnå studiekompetanse. For å kunne få studiekompetanse etter denne regelen må man ha fylt 23 år og ha 5 års erfaring fra utdanning eller arbeid. Realkompetansevurdering er et tilbud om å få prøvd kompetansen man har opparbeidet seg som voksen, og få godkjent det en kan i forhold til kravene som læreplanen stiller.

Praksiskandidatordningen er en annen måte som gir voksne uttelling for arbeidserfaring. I motsetning til realkompetansevurdering, er praksiskandidatordningen en ren dokumentasjonsordning der voksne kan oppnå fag- eller svennebrev ved å dokumentere arbeidserfaring. Kandidatene må avlegge en tverrfaglig teoretisk prøve før de kan gå opp til den faglige og praktiske prøven.

Figur 10 viser hvilken retning som er mest aktuell for de som kunne tenke seg å ta videregående opplæring blant Fagforbundets medlemmer. Som figuren viser oppgav flertallet av respondentene i spørreundersøkelsen at det er mest aktuelt å ta fagbrev gjennom praksiskandidatordningen.

Figur 10: Hvilken retning som er aktuell for de som ønsker eller kanskje ønsker å ta videregående opplæring.

Samtlige av de som ble intervjuet var svært positive til at de som voksne kunne gjennomføre et avkortet studieforløp på bakgrunn av relevante erfaringer. Flere uttrykte at de ikke ville være i stand til å ta videregående opplæring uten et nedkortet studieforløp, gjennom 23/5-regelen eller realkompetansevurderingen.

Realkompetanse er all formell, ikke-formell og uformell kompetanse som voksne innehar. I praksis betyr det summen av all kompetanse en person har tilegnet seg gjennom utdanningssystemet, lønnet og ulønnet arbeid, organisasjonsmessig virksomhet og familie- og samfunns- liv.

Språklige hinder

Språk er en klar utfordring. Gjennom intervjuene kom det frem at mangelfull språkopplæring kan være en barriere for de som ikke har norsk som morsmål. Nesten halvparten av de som tar norskkurs, også gjennom institusjoner som Oslo Voksenopplæring Rosenhof i Oslo, må betale dette selv, ifølge Brandser og Deloya ved Oslo Voksenopplæring Servicesenter i intervju. Brandser og Deloya pekte også på at mangel på norskopplæring gjør at flere ikke har tilstrekkelig norskkunnskaper til å starte på videregående opplæring – og at dette er den direkte årsaken til at mange utlendinger faller ut av videregående opplæring.

Kravet til engelsk kan også være en barriere for utlendinger som tar videregående opplæring i Norge. Mange i denne gruppa har ikke lært engelsk på skolen i sitt hjemland. Dette ble påpekt av flere respondenter, blant annet av en som sa: «I praksis må du ikke bare lære deg ett språk for å kunne studere i Norge, men to».

Både Åge Hanssen i Utdanningsdirektoratet og Brandser og Deloya ved Oslo Voksenopplæring Servicesenter bekrefter at krav til engelsk for mange kan være en barriere. Til tross for at en rekke yrker, deriblant innen helsevesenet, ikke selv stiller krav til engelsk, må voksne som tar videregående opplæring stå i engelsk for å få godkjent vitnemål. For de som har et annet morsmål enn norsk kan det være krevende å først skulle lære seg norsk, for deretter engelsk med utgangspunkt i norsk.

Faktor 3: Mangel på informasjon

Kompetansereformen fra 1999 bygger på prinsippet om at voksenopplæring skal være etterspørselsstyrt. For at voksne skal kunne etterspørre opplæring

er det imidlertid helt avgjørende at det foreligger informasjon om rettigheter til utdanning, samt hvilke tilbud som finnes for den som vil studere. Denne delen drøfter hvorvidt mangel på informasjon om tilbudet for videregående opplæring påvirker andelen som tar opplæring.

Informasjon som viktig virkemiddel

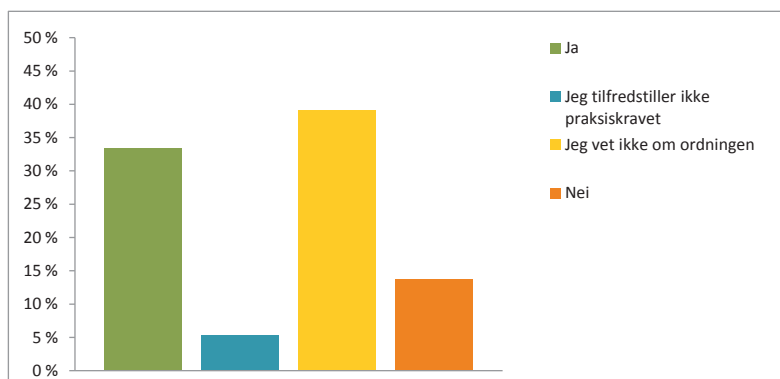
Stortingsmeldingen om kompetansereformen (St.meld. nr.42 (1997–98)) påpeker at målrettet informasjon kan være et viktig virkemiddel for å rekruttere voksne til videregående opplæring. Ved Stortingets behandling av meldingen understreket komiteens flertall at målet med reformen var å nå flest mulig av befolkningen, og at hvordan informasjonsarbeidet ble innrettet mot den voksne delen av befolkningen ville være avgjørende (Riksrevisjonen 2008).

Kjenner ikke tilbudet

Det er imidlertid få voksne uten videregående opplæring som kjenner til sine faktiske rettigheter, eller hvor de skal henvende seg for å få veiledning. Spørreundersøkelsen bekrefter at manglende informasjon er en viktig faktor: På spørsmål om hva som skyldes at man ikke tar videregående opplæring oppgav 30 prosent av respondentene at de ikke kjenner til hvilke tilbud som finnes. Det gjør manglende informasjon til den nest mest utbredte barrieren blant respondentene, etter økonomi. Dette illustreres i figur 6. Resultatene i spørreundersøkelsen samsvarer med funn i undersøkelse utført av Vox (se blant annet Vox 2008).

Praksiskandidatordningen, som gir voksne mulighet til å ta fag- eller svennebrev på bakgrunn av opparbeidet kompetanse, anses av mange respondenter i spørreundersøkelsen som en mulig vei for å oppnå yrkesrettet videregående opplæring. Samtidig oppgir nesten 40 prosent av respondentene at de ikke har kjennskap til ordningen. Figur 7 viser hvorvidt respondentene har kjennskap til praksiskandidatordningen og om den er aktuell.

Figur 11: Hvorvidt respondentene mener det er aktuelt å ta videregående gjennom praksisdokumentordningen.

Bedre informasjon om retten til å ta videregående opplæring, deriblant bedre veiledning, vil gi bedre rekruttering. Således er lav kjennskap til rettigheter omkring videregående opplæring en viktig årsak til hvorfor ikke flere voksne søker seg til skolegang. Dette mener Brandser og Deloya ved Oslo Voksenopplæring Servicesenter i intervju. Deres oppfatning baserer seg blant annet på et prøveprosjekt som aktivt gikk inn for å informere om opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Resultatet fra prosjektet var tydelig: Aktiv informering om rett til norsk og samfunnskunnskap førte til økt deltakelse.

Undersøkelser gjennomført av Vox bekrefter at nettopp manglende informasjon kan være tilfelle. De finner at enkelte fylkeskommuner er forsiktige med å informere voksne om utdanningsretten for å unngå og skape høyere etterspørsel etter opplæring enn hva de har økonomi til å tilby (Haugerud m.fl. 2005). Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes oppfølging av kompetansereformen fremhever at «vedvarende svakheter ved informasjonsarbeidet er en fremtredende årsak når voksnes lave deltakelse skal forklares» (Riksrevisjonen, 2008:10). Kunnskapsdepartementet har satt i gang arbeid for å rette opp noen av svakhetene avdekket av Riksrevisjonen, som nå har avsluttet saken. Resultatene fra spørreundersøkelse viser likevel at mange voksne fremdeles ikke har kjennskap til det tilbudet som finnes.

Trenger mer karriereveiledning

Rådgivning og karriereveiledning om de ulike opplæringsmulighetene er en viktig del av informasjonsarbeidet. Brandser og Deloya ved Oslo Voksenopp-

læring Servicesenter peker på at mange av dem som ikke fullfører opplæringa ofte ikke er godt nok forberedt på hva det innebærer å ta videregående opplæring. Særlig gjelder dette norsknivået, som for mange utenlandske elever er for vanskelig til at de greier å følge undervisning. Det fører til at de faller fra. Brandser og Deloya mener det bør brukes mer ressurser på rådgivning og karriereveiledning for å kunne bistå voksne som søker seg til videregående opplæring, eller som er i studieforløpet.

Som omtalt i Stortingsmelding 44 (2008-2009) er det et mål å styrke informasjonsarbeidet og systemet for karriereveiledning. Det er nå satt i gang et informasjonsarbeid hvor Vox, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Arbeids- og velferdsetaten deltar. Videre er det opprettet en nasjonal enhet for karriereveiledning underlagt Vox. Enheten vil ha ansvar for å koordinere arbeidet med karriereveiledning nasjonalt, og bidra til bedre samarbeid mellom ulike aktører.

De fleste fylkeskommuner har i dag ulike tilbud om karriereveiledning til voksne. I en spørreundersøkelse fra Vox fra 2011 kommer det likevel frem over halvparten av den voksne befolkningen ikke vet hvor de skal henvende seg hvis de ønsker karriereveiledning (Vox 2012b). I snitt kjenner kun 20 prosent til karrieresenter i eget fylke. De regionale forskjellene er her store. Voksne kun med grunnskole har minst kjennskap om hvor de kan få karriereveiledning (Vox 2012b).

For å bedre veiledningen er det også flere fylkeskommuner som over de senere årene har opprettet karrieresentrene som tar ansvar for både informasjon, veiledning og realkompetansevurdering. Et eksempel er Oppland, som har gode erfaringer med en slik løsning. Camilla Alfsen fra Vox mener at det kan være fornuftig å samle dette på et sted for å gjøre det enklere for voksne å vite hvor de skal henvende seg.

Faktor 4: Ikke rett til videregående opplæring

Voksnes rett til videregående opplæring ble innført i år 2000. Det er likevel ikke alle voksne som har rett til denne opplæringa. Hovedsakelig dreier det seg om to grupper: Den første gruppa er innvandrere som har videregående opplæring som gir studiekompetanse i hjemlandet, men som ikke får godkjent denne i Norge. Den andre gruppa er voksne som har utdanning fra tidligere, men som vil omskolere seg til et nytt yrke. Fylkeskommunen har plikt til å vurdere de uten rett for inntak, men er ikke forpliktet til å gi alle et tilbud om opplæring. I praksis betyr det at denne gruppa vil få et tilbud dersom det er ledige plasser igjen etter at de med rett har fått et tilbud om opplæring.

Denne siste delen ser nærmere på disse gruppene med voksne uten rett til videregående opplæring.

Utlendinger med videregående opplæring

Innvandrere som har videregående opplæring fra hjemlandet, og som gir studiekompetanse i hjemlandet, har ikke lovfestet rett på et tilbud i Norge. Dette gjelder til tross for at mange innvandrerne ikke får godkjent videregående fra hjemlandet¹⁵.

Ifølge Brandser og Deloya ved Oslo Voksenopplæring Servicesenter er gruppa som ikke får godkjent videregående opplæring i Norge nesten utelukkende innvandrere fra ikke-vestlige land. For å få godkjent videregående opplæring fra ikke-vestlige land kreves ofte ett til to års universitetsstudier for den enkelte, i tillegg til oppfylte språkkrav for engelsk og norsk. Brandser og Deloya mener denne gruppa er av betydelig størrelse i Oslo. En innvandrers i hovedstaden vi har intervjuet i forbindelse med rapporten ønsker, men har ikke gjennomført videregående opplæring, fordi hun faller under denne kategorien som ikke har rett på gratis opplæring.

Hvorvidt voksne uten rett får et tilbud om videregående opplæring varierer fra år til år og fylke til fylke og henger sammen med kapasiteten i fylkeskommunen – om fylkeskommunene har opplæringsplasser å tilby utover til de med rett til opplæring.

De som vil omskolere seg

Den andre gruppa som ikke har rett på videregående opplæring er voksne som ønsker å omskolere seg til et nytt yrke. Utdanningssystemet er lagt opp til at man skal ta høyere utdanning, ikke omskolere seg til et nytt yrke (Høst 2003). Dette til tross for mange i løpet av yrkeslivet har behov for, eller ønsker, å ta opplæring innen et nytt fagområde.

Personer som har videregående fra før, men som av ulike grunner likevel har behov for mer formell kompetanse på videregående nivå er, ifølge Brandser og Deloya, en gruppe som ofte ville ha lett for å gjennomføre den nødvendige opplæringa om de hadde fått et tilbud. Mange oppfyller allerede store deler av kompetansekravene, og er i tillegg svært motiverte, mener Brandser og Deloya.

15 Godkjenningen skjer normalt gjennom det statlige autorisasjonsorganet Nokut.

5. Konklusjon: Hva kan gjøres?

Økonomi stakk seg klart ut i spørreundersøkelsen som den viktigste årsaken til at voksne ikke gjennomfører videregående opplæring. For voksne som må basere finansieringen under opplæringa på støtten fra Lånekassen er økonomi en betydelig utfordring. Funnene samsvarer med tidligere undersøkelser som har vist at for voksne er det viktig at utdannelsen ikke medfører en betydelig nedgang i deres inntekt. Basert på undersøkelsene, synes dette særlig å påvirke voksne med forsørgeransvar.

Selv om det ikke er et mål at støtten fra Lånekassen skal kompensere for tapt arbeidsinntekt, ligger støttebeløpet godt under lavinntektsgrensen i Norge.¹⁶ En justering av støtten fra Lånekassen som er mer i takt med den generelle lønns- og prisutviklingen, og/eller økt forsørgertillegg, kan være et viktig insentiv for at flere voksne velger videregående opplæring. Utfordringen med lav utdanningsstøtte, deriblant lav forsørgerstøtte, gjelder imidlertid alle studenter som har forsørgeransvar, også studenter på høyere utdanning.

Når det gjelder tilgang til velferdsgoder, som rimeligere bolig, barnehage og trening, er imidlertid ikke videregående elever likestilte med studenter på høyere utdanning. Voksne som tar videregående opplæring bør få tilgang på velferdsgoder på linje med studenter på høyskole og universitet. Hadde voksne i videregående opplæring hatt tilgang til studentsamskipnadene, ville de også fått tilgang på rimelige boliger.

I samsvar med tidligere funn viser spørreundersøkelsen i denne rapporten at opplæring tilpasset arbeidssituasjonen øker sjansen for at voksne begynner på, og gjennomfører, videregående opplæring. For det første henger det klart sammen med overnevnte forhold om økonomi. Voksne med arbeidsgiver som kan tilpasse opplæringa til arbeidet er svært positive til gjennomføringsevnen av studiet. Grunnen er at de kan opprettholde arbeidsinntekt, eller i det minste begrense nedgangen i arbeidsinntekt, under opplæringa. For det andre må ikke voksne si opp arbeidet til fordel for studier, og da beholde tilknytning til arbeidsplassen under opplæringa. Tilbud om opplæring tilrettelagt av arbeidsgiver gjelder imidlertid hovedsakelig de som tar fag-/svennebrev innenfor det fagområdet de allerede jobber.

¹⁶ Grensen for lavinntekt for et par med et barn var etter EUs målemetode 319 000 kroner i 2010, det blir omtrent 159 500 kroner per person.

Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet inviterte høsten 2011 fylkeskommunene til å være med og utvikle opplæringsmodeller i tilknytning til arbeidsplassen for ansatte i helse- og omsorgssektoren. Fem fylker deltar så langt i prosjektet, og tilbakemeldingene fra deltakerne har vært positive. Om dette prosjektet viser seg effektivt bør det vurderes å utvide prosjektet til å gjelde alle fylker og flere fagområder. For de som tar fagbrev innen samme fagområde er arbeidsplassbaserte opplæringstilbud et mulig tiltak som vil øke sjansen for at flere tar arbeidsrelevant fagbrev/svennebrev.

Som diskutert i rapporten kan språkfagene være en utfordring for de som har et annet morsmål enn norsk. For mange som har måttet lære seg norsk på videregående nivå er det å i tillegg lære seg engelsk en barriere for å oppnå fagbrev. Det bør vurderes om det er nødvendig å stille krav til engelsk innenfor fagområder hvor utøvelsen av yrket ikke fordrer at man behersker engelsk. Andre språk som arabisk, urdu og somali, kan være vel så nyttig kompetanse i flere yrker, som for eksempel innen helse- og omsorgssektoren. Voksne som tar fagbrev gjennom praksiskandidatordningen er i dag fritatt fra kravet om bestått i fellesfagene, inkludert engelsk.¹⁷

Voksne stiller seg også svært positive til ordninger som tar høyde for deres alder og erfaring, og som dermed korter ned studieforløpet på opplæringa. Eksempler på dette er 23/3-regelen, realkompetansevurdering¹⁸ og praksiskandidatordningen. Mens 23/3-regelen og realkompetansevurdering gir voksne mulighet til et avkortet studieløp, gir praksiskandidatordningen voksne muligheten til å ta fagbrev på grunnlag av dokumentert praksis.

En utfordring er imidlertid at nærmere halvparten av voksne oppgir at de ikke kjenner til ordninger som dette, eller retten til videregående opplæring. Derfor søker de heller ikke videregående opplæring. Undersøkelsene fra rapporten viser at det er et grunnleggende problem at få voksne har kjennskap til retten til videregående opplæring og de tilbud som finnes.

Det gir grunn til å tro at bedre informasjon om retten til å ta videregående opplæring vil gi bedre rekruttering. For å nå ut til flere, kan mange av fylkeskommunene være mer aktive med å informere om tilbudene. Det er også

17 Fellesfagene er de fagene som ikke er knyttet direkte opp mot yrkesutdannelsen, men som elever i videregående opplæring må bestå uavhengig av studieretning.

18 Utdanningsdirektoratet kommer med nye retningslinjer for realkompetansevurdering sommeren 2013.

viktig at informasjon gis av de som møter voksne som er i målgruppa, som eksempelvis fra NAV, språkopplæringscentre og tillitsvalgte på arbeidsplassen.

På arbeidsplassene kan derfor innføring av en ordning med kompetansetillitsvalgte være et interessant tiltak. Kompetansetillitsvalgte kan bidra til å øke de ansattes kjennskap til mulighetene for etter- og videreutdanning, blant annet ved å gi råd og veiledning i forhold til den enkeltes ønsker, behov og muligheter for kompetanseheving. De vil kunne fungere som et bindeledd mellom arbeidsplassen og de lokale læringscentrene/karrieresentrene¹⁹.

Karriereveiledning er generelt en viktig del av informasjonsarbeidet. De fleste fylkeskommuner i dag har ulike tilbud om karriereveiledning til voksne. Likevel oppgir over halvparten av den voksne befolkningen at de ikke vet hvor de skal henvende seg hvis de ønsker karriereveiledning. Dette understreker igjen utfordringen fylkeskommunene har med å nå ut til voksne med informasjon om retten til videregående opplæring og hvilke tilbud som finnes. Noen fylkeskommuner har valgt å samle informasjon, veiledning og realkompetansevurdering på et sted. Det kan gjøre det enklere for voksne som ønsker å ta opplæring å vite hvor de skal henvende seg.

En siste årsak til at voksne som ønsker videregående opplæring ikke tar det er at det finnes grupper voksne som ikke har rett til voksenopplæring. Hovedsakelig dreier det seg om to grupper: Den første gruppa er innvandrere som har videregående opplæring fra hjemlandet, men som ikke får godkjent denne i Norge. Den andre gruppa er voksne som vil omskolere seg til et nytt yrke.

Slik det praktiseres i dag varierer det fra fylke til fylke hvorvidt alle som søker om videregående opplæring får et tilbud. Det har særlig vært en utfordring i Oslo. Opplæringsretten bør utvides til å gjelde disse gruppene, uansett hvor i landet de er bosatt. Personer som har videregående opplæring fra før oppfyller i mange tilfeller store deler av kompetansekravene i utdanningen, og er ofte blant de mest motiverte. Siden mange vil kunne fullføre opplæringa på kort tid vil et tilbud til denne gruppa kreve relativt lite ressurser. Utbytte vil derimot være betydelig, både for den enkelte i form av bedre jobbmuligheter og for samfunnet, som får økt tilgang på kvalifisert arbeidskraft.

19 Se Landsorganisasjonen i Norge (2010) for mer informasjon om ordningen.

6. Litteratur

Andersen, S. (2006). Aktiv informantintervjuing. Norsk statsvitenskaplig tidsskrift 3: 278–296.

Bakken R. og B. Arntsen (2012). Holdninger til formell utdanning blant ufaglærte innen kommunal pleie- og omsorgssektor – Et klasseperspektiv. Rapport nr. 8. Senter for omsorgsforskning.

Engesbak H. og T. A. Stubbe (2004): I videregående som voksen: Voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring. Rapport nr. 4: Kunnskapsgrunnlaget om voksne i grunnskole og videregående opplæring. Oslo:Vox..

Engesbakk, H., V. Haugerud, S. Røstad og T. A. Stubbe (2003). ... Men hvor skal vi henvende oss?: Voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring. Rapport nr. 1: Kunnskapsgrunnlaget om voksne i grunnskole og videregående opplæring. Oslo:Vox.

Hagen, A. og Skule, S. (2001). Yrke, opplæringsbehov og interesse for etter- og videreutdanning. Fafo-rapport 372.

Hagen, A. og S. Skule (2008): Kompetansereformen og livslang læring. Status 2008. Oslo: Fafo.

Haugerud, V., S. Røstad, og T. A. Stubbe (2004). Intensjoner og realiteter: Fylkeskommunenes håndtering av voksnes rett til videregående opplæring. Rapport nr. 6: Kunnskapsgrunnlaget om voksne i grunnskole og videregående opplæring. Oslo:Vox.

Høst H. (2003). Kompetansemåling eller voksenutdanning i pleie- og omsorgsfagene? Underveisrapport fra en studie av pleie- og omsorgsutdanningene. Notat nr. 24. Bergen: Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier.

Høst, H. (2010). Helsefagarbeiderutdanning for voksne. NIFU STEP rapport 25/10.

Landsorganisasjonen i Norge (2010). Læring hele livet 2010: Kompetansetillitsvalgt. Resultathefte: Prosjekt kompetansetillitsvalgte. Oslo: LO.

St.meld.nr.42 (1997–1998). Kompetansereformen. Kunnskapsdepartementet.

St.meld.nr.30 (2003–2004). Kultur for læring. Kunnskapsdepartementet.

St.meld. nr. 16 (2006–2007). ... og ingen sto igjen: Tidlig innsats for livslang læring. Kunnskapsdepartementet.

St.meld. nr. 44 (2008–2009). Utdanningslinja. Kunnskapsdepartementet.

St.Meld.nr.13 (2011–2012). Utdanning for velferd. Kunnskapsdepartementet.

Riksrevisjonen (2008): Manglende grunnskoletilbud for voksne. Dokument nr. 3:14 (2007–2008).

Riksrevisjonen (2011). Riksrevisjonens oppfølging av forvaltningsrevisjoner som er behandlet av Stortinget. Dokument 3:1 (2011–2012).

Vox (2006a): Basis! Voksnes læring 2006 tilstand, utfordringer og anbefalinger.

Vox (2006b): Realkompetanseprosjektet 1999–2002 – i mål eller på startstreken.

Vox (2007a): Basis! Voksnes læring 2007 tilstand, utfordringer og anbefalinger.

Vox (2007b): Rett og rimelig: Felles forståelse og praktisering av voksnes rett til videregående opplæring.

Vox (2008). Befolkningens ønsker om opplæring, utdanning og veiledning. Vox-barometeret.

Vox (2012a). Vox-speilet 2012: Voksnes deltakelse i opplæring.

Vox (2012b): Karriereveiledning i Norge 2011: Kjennskap, bruk, behov og interesse for karriereveiledning i den norske befolkningen. Vox-notat nr. 6.

Yin, R. K. (2003). Case study research. Design and methods. California: Sage

FAGFORBUNDET

www.fagforbundet.no